

Kirja-arvio

Laine, Jaana, Susanna Fellman, Matti Hannikainen ja Jari

Ojala, toim. (2019):

Vaurastumisen vuodet. Suomen taloushistoria teollistumisen jälkeen.

Gaudeamus. 348 s.

Visa Heinonen

Kunnolliset taloushistorian esitykset ovat hyödyllistä ja jopa välttämätöntä luettavaa reaalitaloudesta kiinnostuneille talouden tutkijoille. Joukko suomalaisia tutkijoita on onneksi tarttunut haasteeseen kirjoittaa Suomen viimeisimmän puolivuosisadan taloushistoriasta pätevä yleisteos. Vaikka esipuheen mukaan kirjan tekemisen aloitteesta on vierähtänyt aikaa lähes kymmenen vuotta, on lopputulos nautittavaa luettavaa. Teos koostuu johdannon ja yhteenvetoluvun lisäksi 13:a itsenäisestä artikkelista ja jakaantuu kolmeen osaan. Osissa tarkastellaan jälkiteollista yhteiskuntaa, muuttuvia toimialoja ja talouden uusia reunaehtoja. Kyseessä on siis sangen kattava ja huolellisesti toimitettu kattaus selkeästi kirjoitettuja tekstejä. Tällaisen hankkeen toteuttajia voi onnitella.

Kulutuksesta kiinnostuneelle lukijalle teoksen kiinnostavinta antia ovat ehkä johdanto- ja yhteenvetoluvun lisäksi palveluyhteiskunnan läpimurtoa (Matti Hannikainen ja Jari Eloranta), rahoitusmarkkinoiden murroksia (Antti Kuusterä) ja ulkomaankaupan muutoksia (Tapani Paavonen) koskevat luvut 1, 3 ja 4 sekä liikenteen kasvua (Jari Ojala ja Pasi Nevalainen) ja energian tuotantoa ja kulutusta (Esa Ruuskanen) koskevat luvut 8 ja 12. E erityisen kiinnostava on professori Minna Aution kirjoittama kulutusyhteiskunnan muutoksia koskeva luku 10. Toki suomalaisesta kulutusyhteiskunnasta kiinnostuneet oppivat uutta teoksen kaikista artikkeleista. Myös emeritusprofessori Sakari Heikkisen kirjoittama luku on tärkeä, sillä julkisten menojen suhde bruttokansantuotteeseen on eurooppalaisittain korkea eli lähes 54 prosenttia. Julkinen kulutus on siis tärkeä elementti Suomen kansantaloudessa.

Dosentti Matti Hannikainen ja professori Jari Eloranta osoittavat, että Suomen hyvinvoinnin nousu kokonaisindeksillä mitattuna on ollut merkittävä 1900-luvun kuluessa: vertailtavien maiden kesken 17.:ltä sijalta peräti kymmenenneksi. Suomi on ohittanut jopa Ruotsin, joka oli vuonna 2000 sijalla 12. Suomessa palveluiden kansantuoteosuus on 2010-luvulla kivunnut yli 70 prosentin ja lähestyy jo Ruotsin osuutta. Suomi on tunnetusti nopean rakennemuutoksen maa, jossa

palvelusektorin nopea kasvu alkoi 1950- ja 1960-luvulla. 2010-luvulla jo yli kaksi kolmannesta työskenteli maassamme palvelusektorilla. Toistaiseksi Suomi on siis onnistunut parantamaan asemaansa kansainvälisessä elintaso- ja hyvinvointivertailussa. Kirjoittavat toteavat, että maahanmuuton ja epätasa-arvon lisääntyminen yhdessä väestön ikääntymisen kanssa tarjoavat tulevalle kehitykselle merkittäviä haasteita. 1900-luku osoitti kuitenkin Suomen pystyvän selviämän suurista haasteista.

Emeritusprofessori Sakari Heikkinen tarjoaa erinomaisen katsauksen Suomen julkiseen talouteen 1900-luvun loppuvuosikymmeninä ja 2000-luvun kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä. Heikkinen toteaa, että finanssipolitiikan perinteinen vaiva myötäsyklisyys eli finanssipolitiikan kiristäminen laskusuhdanteessa ja löysentäminen noususuhdanteessa alkoi vähitellen helpottaa 1970-luvun lopulta lähtien. 2010-luvulla sorruttiin kuitenkin jälleen suhdanteita vahvistavaan finanssipolitiikkaan. Heikkinen keskustelee myös hyvin kiinnostavasti paljon puhutusta kestävyysvajeesta ja tuo esiin tutkijoiden kritiikkiä, jonka mukaan esitettyjä kestävyyslaskelmia on arvosteltu epävarmoiksi ja talouspolitiikassa liikaa painotetuiksi. Ansioitunut pankkihistorioitsija dosentti Antti Kuusterä käy artikkelissaan läpi Suomen 1990-luvun syvän pankkikriisin ja sen jälkeiset suuret muutokset Euroopan unionin rahaliittoon liittymisineen. Kuusterä selittää Suomen pankkitoiminnan kriisiytymistä säätelyjärjestelmällä, joka eliminoi pankkitoiminnan riskit ja osoittautui suureksi ongelmaksi siirryttäessä vapaisiin rahoitusmarkkinoihin. Dosentti Tapani Paavonen käy ulkomaankauppaa ja taloussuhteita koskevassa artikkelissaan läpi Suomen toisen maailmansodan jälkeisen kehityksen EFTA-sopimuksesta Euroopan unionin jäsenyyteen ja 2000-luvun globaaliin markkinatalouteen Suomen ja Neuvostoliiton sekä muiden Itä-Euroopan maiden välisiä kauppasuhteita unohtamatta.

Kulutustutkijalle kokoelman kiinnostavin artikkeli on professori Minna Aution muuttuvaa kulutusyhteiskuntaa ja sen symboleja tarkasteleva teksti. Autio osoittaa, kuinka palvelualojen osuus kokonaistuotannosta sekä palvelujen osuus kotitalouksien kulutusmenoista suurenevät 1970- ja 1980-luvulla ohi tavaratuotannon osuuksien. 2000-luvulla suomalaiset kotitaloudet ovatkin käyttäneet jo yli puolet rahoistaan erilaisiin palveluihin. Vastaavasti ruoan kulutusosuus kotitalouksien menoista on pienentynyt viimeisen runsaan 40 vuoden aikana yli 20 prosentista runsaaseen kymmeneen. Suomessa kehitys on siis seurannut länsimaissa yleisesti toteutunutta kehityskulkua, jota kotitietokoneet ja kannettavat versiot sekä internet ovat 1990-luvulta lähtien kiihdyttäneet. Tutkimuksessa kuluttajia on tarkasteltu kasvavassa määrin identiteetin ja elämäntyylin rakentajina ja huomio on kohdistettu yksilön päätösten sijasta kulutuksen käytäntöihin kuten rutiineihin ja rituaaleihin. 1990-luvun alun syvä lama konkurssineen ja suurtyöttömyyksineen merkitsi myös kulutusmenojen pienenemistä, kun suomalaiset tinkivät erityisesti vapaa-ajan kulutuksesta, liikennemenoista ja erityisesti kaukomatkoista ulkomaille, vaatteiden ja kestokulutustavaroiden hankinnasta sekä jopa terveydenhoitomenoista.

Suomessa elintarvikkeiden ja juomien osuus kotitalouksien kulutusmenoista vakiintui 2000-luvulle tultaessa 12 prosentin tietämille. Vastaavasti asumisen ja energian osuus suureni 25 prosentin tuntumille 1990-luvun kuluessa ja on lähestynyt jo 30 prosenttia viime vuosina. 1990-luvulla internetin myötä voimistunut teknologian merkityksen korostuminen on jatkunut voimakkaana, ja verkottuminen sekä sosiaalinen media ovat mahdollistaneet ennen näkemättömiä yhteydenpitomahdollisuuksia. 2000-luvulla suomalaisten kulutusmahdollisuudet ovat kuitenkin eriytyneet: ”Kaikki eivät saavuta keskiluokkaisen elämäntavan symboleja kuten luottokortteja, autoja, lomamatkoja, omistusasuntoja ja kesämökkiä”. Finanssikriisin 2008 jälkeen Suomen talouskehitys jäi vaisuksi monen vuoden ajaksi. 2000-luvun suomalainen jälkimoderni kulutusyhteiskunta on mahdollistanut monenlaisia kulutus- ja elämäntyyylejä. Aineettoman kulutuksen arvostus näyttäisi olevan lisääntymässä ilmastonmuutoksen ja eriarvoistumisen myötä. Jää nähtäväksi, onko maallamme malttia ja mahdollisuuksia säilyttää nykyinen pohjoismainen turvallinen hyvinvointiyhteiskunnan malli ja tarjota sitä myös muille kansakunnille. Ainakin sen eteen kannattaa tehdä kaikki mahdollinen, ja uusi teknologia voi tarjota uusia mahdollisuuksia.

Emeritusprofessori Matti Peltosen ja dosentti Jaana Laineen tekstit maa- ja metsätaloudesta sekä dosentti Kai Hoffmanin kirjoittama artikkeli Suomen teollisuudesta ovat sujuvia katsauksia maamme talouskehityksen kannalta tärkeisiin aiheisiin. Niissä kuvataan kehitystä, jossa perinteiset alat maatalous ja puunjalostusteollisuus saivat toisen maailmansodan jälkeisenä aikana rinnalleen nopeasti kehittyviä teollisuudenaloja kuten metalli-, kemian- ja elektroniikkateollisuus ja kansainvälistyivät. 2010-luvulla kymmenen suurimman yrityksen joukossa pääosin Suomessa toimivia ovat ainoastaan, Rautaruukki Oy ja Metsäliitto-konserni, jolla on merkittävää toimintaa myös maamme rajojen ulkopuolella.

Globalisaation maailmassa liikenteen rooli on liiketoiminnassa ja logistiikassa olennainen. Professori Jari Ojala ja tutkijatohtori Pasi Nevalainen tarkastelevat artikkelissaan liikenne- ja tietoliikenneverkoston kasvua ja kehitystä. Heidän artikkelinsa on kuvaus suurten usein julkisten investointien priorisoinnista pitkien yhteyksien harvaan asutussa maassa. Liikenne mahdollisti modernin palvelu- ja tietoyhteiskunnan läpimurron Suomessa. Liikennemuotojen ja tietoliikenteen muutokset muokkasivat Suomen talouskehityksen perusteita ratkaisevalla tavalla. Vuonna 2017 liikenne on noussut suhteessa toiseksi suurimmaksi menoeräksi kotitalouksien kulutusmenoissa.

Dosentti Esa Ruuskanen erittelee artikkelissaan modernin talouden kannalta välttämättömän elementin eli energian tuotannon ja kulutuksen linjoja 1960-luvulta nykypäivään. Tuona aika Suomi muuttui energiaomavaraisesta taloudesta hyvin tuontienergiasta riippuvaiseksi. Perinteiset energiamuodot puu- ja vesivoima olivat vielä 1900-luvun jälkipuolellakin tärkeitä, mutta sähkön tuonti sekä fossiiliset polttoaineet, turve ja ydinenergia painoutuivat energiatarpeen tyydyttäjinä. 1990-luvulta lähtien Euroopan unionin ilmastopolitiikka on vaikuttanut entistä

keskeisemmin suomalaiseen energiapolitiikkaan. Kehitys on johtanut myös ydinvoiman suosion nousuun. Energiakysymykset kytkeytyvät mitä suurimmassa määrin myös dosenttien Simo Laakkosen ja Timo Vuorisalon artikkelin teemaan: ympäristökysymykseen. Erinomaisessa katsauksessaan Laakkonen ja Vuorisalo kuvaavat Suomen ympäristöpoliittisia ratkaisuja kansainvälisessä ympäristössä. 1980-luvulta lähtien voimistunut tietoisuus ympäristökysymysten kohtalokkuudesta on ohjannut ratkaisuja Suomessakin. Ilman entistä tiiviimpää ja määrätietoisempää yhteistyötä ei pystytä ratkaisemaan koko maapallon ja myös ihmiskunnan tulevaisuuden kannalta polttavia haasteita: ilmastonmuutosta, väestönkasvua ja luonnon monimuotoisuuden häviämistä.

Kaikkiaan Vaurastumisen vuodet –teos on mielenkiintoista ja nautittavaa luettavaa yhteiskunnallisista asioista ja taloudesta kiinnostuneelle lukijalle. Olen tarkoituksella nostanut esiin kulutustutkijoille mielenkiintoisia asioita, mutta kenelle tahansa Suomen lähihistoriasta talouden näkökulmasta kiinnostuneelle lukijalle teos tarjoaa herkullisen kattauksen tuoretta tutkimustietoa. Tulonjakoon ja omistamiseen liittyvä katsaus olisi osaltaan vielä rikastanut nyt jo erinomaista Suomen teollistumisen jälkeisen ajan tietopakettia. Se on laadukasta työtä tekijöiltään.

Kirjoittajatiedot

Visa Heinonen (VTT) on kuluttajaekonomian professori Helsingin yliopiston taloustieteen osastolla. Sähköposti: visa.heinonen@helsinki.fi